

“СІЛЬСЬКИЙ ГОСПОДАР”: ПРОПАГАНДА АГРОТЕХНІЧНИХ ЗНАНЬ СЕРЕД ЗАХІДНО- УКРАЇНСЬКОГО СЕЛЯНСТВА У 1919-1939 РОКАХ

У статті показано, що товариство “Сільський господар” у міжвоєнний період було дієвим засобом поширення передових методів господарювання, агротехнічних знань серед галицького селянства. Воно сприяло піднесенню економіки краю, покращувало добробут хлібороба, підвищувало його агротехнічний та культурний рівень, захищало від полонізації, сприяло формуванню національносвідомих громадян.

Ключові слова: товариство, агротехнічний рівень, методи господарювання, комасація, добробут, культура, національна свідомість.

Senkiv M.

THE ROLE OF THE ASSOCIATION “VILLAGE MANAGER” AT SPREADING KNOWLEDGE AMONG WESTUKRAINIAN PEASANTS DURING THE POST-WAR PERIOD

In this article it has been shown, that the association “Village Manager” was an effective means of spreading methods of housing and farming, agrotechnician knowledge among the Ukrainian peasantry from the social and national pressure during the post-war period. It promoted to the raising of the economy of the country, improved the prosperity of grain-growers, raised its agrotechnical and cultural level, protected from polonisation, promoted to the formation of national – conscious citizens.

Keywords: association, agrotechnician level, methods of housing and farming, welfare, national consciuiosness.

В умовах формування новомодерного ринкового суспільства в Україні зростає роль і значення вивчення багатогранної діяльності кооперації. Узагальнення історичного досвіду слугуватиме розбудові кооперації на сучасному етапі.

Упродовж тривалого періоду радянська історіографія фальсифікувала діяльність товариства “Сільський господар”, яка начебто мало буржуазно-націоналістичний та антинародний характер. На відміну від радянських науковців, історики української діаспори опублікували низку правдивих розвідок із досліджуваної проблематики. Найбільшу цінність серед них мають збірник статей “Крайове господарське товариство “Сільський господар” у Львові 1899-1944 рр.”¹, а також праця І. Витановича про розвиток української кооперації.² Щоправда, вони, головним чином, написані на базі спогадів.

Об'єктивне вивчення досліджуваної проблеми в Україні розпочалося у роки її незалежності. У колективних монографіях “Історія кооперативного руху”³, “Історія споживчої кооперації України”⁴, “Українські кооператори”⁵, а також у працях О. Вербової⁶, З. Струк⁷ та інших поряд із аналізом розвитку кооперації на західно-українських землях побіжно характеризується діяльність товариства “Сільський господар”. Глибоке вивчення проблеми тільки що розпочинається. На сьогоднішній день немає спеціального монографічного дослідження, присвяченого “Сільському господарю”. Саме цим визначається актуальність даної статті.

У 20-30-х рр. ХХ ст. Західна Україна була у складі Польщі. Українці зазнавали соціального та національного гноблення. Окупаційна влада перетворила край в аграрно-сировинний придаток Польської держави. Розвиток промисловості штучно гальмувався, сільське господарство деградувало. Село загрузло у злиднях. Важкі соціальні умови життя українських селян посилювалися національно-політичним безправ'ям, занепадом національної культури. Шукаючи порятунку, тисячі галичан емігрували в Канаду, США, Бразилію, Аргентину та інші країни. У 1921-1939 рр. із Західної України виїхало 175 тис. українців.⁸

Дієвим засобом захисту інтересів українців стала кооперація, зокрема діяльність товариства “Сільський господар”. Відомий кооператор Ю. Павликовський стверджував: “Важке економічне положення нашого рільника велить нам викресати всю силу, якою розпоряджає нація, щоби подати політичну руку загибаючому рільничому світові. Оборона економічних інтересів нашого рільництва рівняється – якщо глянути на суспільне уверстування нашого народу, – обороні самої нації. Близько дев'ять десятих нашого населення є тісно зв'язані з долею рільництва”.⁹

Витоки “Сільського господаря” сягають кінця ХІХ століття. У 1899 р. в Олеську, що на Львівщині, з ініціативи священників – братів Томи та Юліана Дуткевичів – було засновано товариство “Сільський господар”. Воно ставило своїм завданням піднести рівень рільництва, городництва, садівництва та пасічництва у галицькому селі. В 1904 р. товариство перетворилося на Крайове з центром у Львові та правом організації філій у повітових містах.

“Сільський господар” був дуже популярним серед селян і вже 1913 року налічував 88 філій, 1 325 гуртків і 32 тис. членів. Близько ста діячів товариства працювало безоплатно, з них – 15 службовців і агрономів.¹⁰ Товариство тісно співпрацювало з кооперацією, яка переважно і фінансувала його діяльність. У 1929 році воно було повністю реорганізоване, створено фахові секції: агротехнічну, годівлі свиней, овець, птиці, насінницьку, рибальську, шовківничу та інші. У новому статуті “Сільського господаря” наголошувалося, що головним його завданням є згуртування хліборобів для захисту їх станових інтересів, піднесення економіки, добробуту і культури, розвитку сільськогосподарської науки та освіти.

Товариство захищало господарські інтереси селян на всіх рівнях влади та органів самоврядування, турбувалося про державну допомогу, надавало безоплатну юридичну консультацію щодо купівлі і продажу землі, нерухомості, одержання кредитів, поширювало передові методи господарювання.

Стрийська філія товариства “Сільського господаря” під керівництвом Є. Олесницького в 1909 році влаштувала хліборобську виставку, упродовж 18 днів відвідали селяни-хлібороби з усієї Східної Галичини та гості з Наддніпрянщини. Серед них був “артільний батько” – Микола Левитський, який детально ознайомився з діяльністю сільськогосподарської артілі “Добробут” у селі Дуліби, неподалік Стрия.¹¹ Коломийська філія “Сільського господаря” демонструвала у селах повіту, за допомогою проекційного апарата, фільми сільськогосподарської тематики.¹²

Товариство “Сільський господар” формувало зразкові господарства, закладаło дослідні поля, розсадники фруктових дерев, розводило племінну худобу, птицю, займаюся насінництвом, пропагувало мінеральні добрива та сільськогосподарські машини.

Кількість сільськогосподарської техніки на селі зростала. У Копиченському повіті машинні секції при господарсько-споживчих кооперативах мали 43 сівалки, 8 трейлерів, 7 молотарок, моторову молотилку, жниварку, косарку, багато віялок тощо.¹³ Не менше різної техніки було у Стрийському, Тернопільському та інших округах. У повітах Східної Галичини 1927 року нараховувалося 17 ланцюгових борін, 32 сівалки, 41 трейлер, 56 молотарок, 3 культиватори, 28 плужків.¹⁴

Ринок вимагав доброї якості збіжжя. Польові досліді засвідчили, що найбільше відповідає кліматичним і ґрунтовим умовам Станіславщини жито “Спельчанське”, завезене з Познанщини. З ініціативи “Сільського господаря” його почали засівати селяни с. Іванівки. Жито дало високі врожаї. Передовий досвід швидко поширився на всю округу.¹⁵

“Сільський господар” брав активну участь у комасаційній діяльності, яка полягала у зведенні розпорощених ділянок землі того чи іншого власника в єдине ціле. При товаристві було створено спеціальне “технічне бюро”, до якого зверталися селяни, які бажали упорядкувати свої земельні наділи. У 1928 році було оголошено про комасацію сіл Коропуж Рудківського, Макиївці Коломийського, Добряни і Лисятичі Стрийського, Конюшки Рогатинського повітів та ін.¹⁶

У результаті землевпорядкування селянські наділи стали більшими, що створювало кращі умови для підвищення ефективності сільськогосподарського виробництва, зокрема використання техніки та правильних сівозмін. Водночас із комасацією проводилася меліорація. Завдяки “Сільському господарю” у 1935-1938 рр. було осушено майже 8800 га пасовищ і лук у 51 селі.¹⁷

З 1938 року почали проводити меліорацію тих громадських пасовищ, які опинилися в жалюгідному стані: підмоклі, покриті купами кротовиння, порослі маловартісними травами. Вперше це було зроблено у с. Ляхівці Станіславського воєводства – понад 1 000 гектарів стали більш продуктивними. Однак Друга світова війна цей процес, який успішно розвивався у галицькому селі перервала.¹⁸

Все ж найважливішим своїм завданням товариство вважало розвиток сільськогосподарського шкільництва. При централі товариства “Сільський господар” у Львові 1928 року була створена секція сільськогосподарського шкільництва на чолі з Й. Райківським.

Товариство заснувало вищі сільськогосподарські курси в Коршеві біля Коломиї, в Янчині Перемишлянського повіту, сільськогосподарські школи у Скнилові біля Львова, у Шибаліні Бережанського повіту, в Окшові біля Холма, рільничий ліцей у Черниці Жидачівського повіту.

Рільнича школа в Шибаліні започаткувала свою діяльність 1932 року з ініціативи вчителя М. Васьківа. До неї приймали хлопців і дівчат із початковою освітою віком 14-19 років. У школі вивчали загальноосвітні й фахові предмети: математику, українську мову і літературу, історію України, рільництво, годівлю домашніх тварин, городництво, садівництво, куховарство, крій і шиття тощо. У 1934-1935 рр. школу реорганізували в однорічну жіночу. За 1932-1939 роки шибалинську школу закінчило 25 хлопців і понад 160 дівчат.¹⁹

1935 року в с.Черниці було відкрито рільничий ліцей із терміном навчання три роки. До нього приймали юнаків із відповідною освітою. Ліцей мав навчальний корпус, інтернат, їдальню, господарські приміщення, підсобне господарство, 120 га ріллі, майже 1,5 га саду, породисту продуктивну худобу. Учні вивчали загальноосвітні і спеціальні дисципліни: ботаніку, зоологію, агрокультуру, годівлю домашніх тварин, ветеринарію,

хімію, агротехнологію тощо. Практичні заняття проводилися в господарстві школи, у саду, городі, на пасіці, в стайнях, курнику, місцевій кооперативній молочарні.²⁰

За відсутності достатньої кількості сільськогосподарських шкіл з 1932 року товариство організувало хліборобський вишкіл молоді. Якщо він у 1934 році був лише у 16 повітах, то в 1935 році – поширився на всю Галичину й Волинь. Завершилася організація хліборобського вишколу молоді створенням 14 вересня 1934 року у Львові Головної секції при товаристві “Сільський господар”. Цього ж дня було обрано її Раду на чолі з Є. Храпливим.²¹

Плідно працював хліборобський вишкіл молоді у Болотні, Подусільній, Дусанові, Янчині, Ладанцях Перемишлянського повіту. В зимовий період молодь під керівництвом фахівців освоювала теоретичні знання з агрономії і зоотехніки. Практичні навички юнаки і дівчата одержували весною-літом на батьківських, громадських і церковних дослідних ділянках. Усі прагнули зібрати високий урожай. Восени їхні результати демонструвалися на виставках, що влаштовувалися в Перемишлянах у Народному домі або в Районній молочарні, а також в окремих селах.²²

На Стрийщині 1936 року хліборобський вишкіл молоді охоплював 22 села. У Верчанах, Лисятичах, Добрянах, Гірному, Синевидську, Дашаві були створені курси молоді, де навчали передових методів господарювання у тваринництві. Восени 1938 року роботу Стрийського хліборобського вишколу молоді перевіряла державна комісія з Варшави. Вона відвідала гурток у с. Стинава Вижна, який не належав до найкращих у краї, однак комісія була здивована його роботою.²³

З 1935 року при товаристві “Сільський господар” почала працювати секція сільських господинь, яка у багатьох селах за допомогою інструкторів-жінок організувала курси хатнього господарства, куховарства, кравецтва, птахівництва. На Зборівщині при сільськогосподарських гуртках діяло 53 секції господинь. Вміло було поставлено роботу в селах Велика Плавуча, Озерна, Кабарівці. Зокрема, секція господинь с. Кабарівці за зразкове ведення хатнього господарства одержала нагороду Львівської хліборобської палати готівкою 80 злотих і два кубометри дощок на будівництво курників.²⁴

У селах Калущини влаштовувалися курси: крою, шиття, куховарства, консервування, годівлі курей, свиней, телят, дійних корів. Вони характеризувалися добротною організацією, даючи жінкам необхідні знання для ведення домашнього господарства.²⁵

І це забезпечувало свій результат. Відомий кооператор А. Качор писав: “... наше галицьке село напередодні Другої світової війни змінило свій зовнішній і внутрішній вигляд до невпізнання. Воно не тільки поволі перебудувало свої стайні, обори й подвір'я, але будувало вже кращі, світліші хати, які були зі смаком улаштовані. Багатші селяни розводили великі сади й городи, краще обробляли поля...”²⁶

У 30-ті роки ХХ століття товариство перейшло від агротехнічної пропаганди до активної економічної діяльності. “Сільський господар” став власником і співвласником кількох промислових підприємств, учасником різних акціонерних компаній, а також загальнодержавних експортних об'єднань, що торгували сільськогосподарською продукцією.²⁷

Товариство створювало в селах читальні, бібліотеки, займалося видавничою справою. Щорічно “Сільський господар” видавав понад 100 назв книг та брошур. Значними тиражами продавалися видання: двотижневик “Сільський господар”, журнали “Український пасічник”, “Практичне садівництво”, “Хліборобська молодь”, “Сад і город”, а також брошури на сільськогосподарську тематику. І ця література мала величезний вплив на хліборобські маси в поступі раціоналізації господарства.

Таким чином, завдяки багатогранній діяльності товариство “Сільський господар” підвищувало агротехнічний і культурний рівень галицького селянства, сприя-

ло піднесенню економіки краю, поступу села, покращувало добробут хліборобів, виховувало національносвідомих громадян, захищало їх від колонізації, згуртовувало українців, прищеплювало їм державницькі навички.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- ¹ Крайове господарське товариство “Сільський господар” у Львові 1899-1944 рр. – Нью-Йорк: Б.в., 1970. – 600 с.
- ² *Витанович І.* Історія українського кооперативного руху. – Нью-Йорк: Товариство українських кооператорів, 1964. – 621 с.
- ³ *Бабенко С., Галюк В., Гелей С.* та ін. Історія кооперативного руху. – Львів: Інститут українознавства ім. І. Крип’якевича НАН України, 1995. – 410 с.
- ⁴ *Аліман М., Бабенко С., Гелей С.* та ін. Історія споживчої кооперації України. – Львів: Інститут українознавства ім. І. Крип’якевича НАН України, 1996. – 384 с.
- ⁵ Українські кооператори: У 2-х т. / Під ред. С. Гелея. – Львів: Коопосвіта, 1999; 2001. – 454; 420 с.
- ⁶ *Вербова О.* Національно господарський рух на західноукраїнських землях у період між Першою та Другою світовими війнами: світоглядні засади // Українська кооперація. Історичні та соціально-економічні аспекти. Т. 2. – Львів: Вид-во Львівської комерційної академії, 2001. – С. 54-58.
- ⁷ *Струк З.* “Сільський господар” у кооперативному русі на західноукраїнських землях // Українська кооперація. Історичні та соціально-економічні аспекти. Т. 2. – Львів, 2001. – С. 137-142; Його ж. Діяльність українських кооперативів у Західній Україні (1921-1939 рр.). – Львів: ВЦ Львівського ун-ту, 2000. – 153 с.; Його ж. Організація кооперації на західноукраїнських землях у міжвоєнний період (1921-1939 рр.). – Львів: ВЦ Львівського ун-ту, 2000. – 138 с.
- ⁸ *Макарчук С. А.* Динаміка української еміграції із Західної України в 20-30 рр. ХХ ст. // Українська еміграція. Історія і сучасність. – Львів: Каменярь, 1996. – С. 119.
- ⁹ *Танчин І.* Юліян Павликовський // Українські кооператори. Т. 1. – С. 342.
- ¹⁰ *Коваль С.* Надійний помічник землеробства // Високий Замок. – Львів, 1995. – 23 серпня.
- ¹¹ *Сеньків М.В.* Сільськогосподарська кооперація в західноукраїнському селі 1921-1939 рр.. – Львів: Інститут українознавства ім. І. Крип’якевича НАН України, 2001. – С. 6.
- ¹² *Дмитренко В.* Філія товариства “Сільський господар” у Коломиї // Крайове господарське товариство... – С. 366.
- ¹³ *Луцький В.* Наші машинні сіялки // Господарсько-кооперативний часопис. – Львів, 1930. – № 46. – С. 2.
- ¹⁴ *Струк З.* Діяльність українських кооперативів... – С. 49.
- ¹⁵ Там само. – С. 66.
- ¹⁶ Там само. – С. 52.
- ¹⁷ Там само. – С. 55.
- ¹⁸ Там само. – С. 56.
- ¹⁹ *Боровський М.* Сільськогосподарське шкільництво на західноукраїнських землях // Крайове господарське товариство ... – С. 101-102.
- ²⁰ Там само. – С. 102.
- ²¹ *Сеньків М. В.* Сільськогосподарська кооперація в західноукраїнському селі 1921-1939 рр. – С. 7.
- ²² *Білоус Т.* Філія товариства “Сільський господар” у Перемишлянах // Крайове господарське товариство ... – С. 420.
- ²³ *Дмитренко В.* Про перевірку господарського гуртка // Стрийщина. Т. 2. – Нью-Йорк, Торонто, Париж, Сідней: Б.в., 1990. – С. 321-332.
- ²⁴ *Скурська-Хомова М.* Філіяльна секція господинь товариства “Сільський господар” у Зборові // Крайове господарське товариство ... – С. 319-320.
- ²⁵ *Дубрівний П.* Філія товариства “Сільський господар” у Калуші // Крайове господарське товариство... – С. 347.
- ²⁶ *Качор А.* Мужі ідеї і праці. – Вінніпег, Торонто, 1974. – С. 72.
- ²⁷ *Ковальчак Г.І.* Економічний розвиток західноукраїнських земель. – Київ: Наукова думка, 1988. – С. 215.